Tartu üld-, laenu-, seltside ja koolide raamatukogud.

A. Möldri.

Era-laenuraamatukogud. Esimesed raamatukogud Eestis on asutatud 1860-dail ja 1870-dail aastail. Selleaegsete kitsaste olude survel läheb nende areng õige aeglaselt. Mis puutub eriti Tartusse, siis on siinsete vanemate raamatukogude kohta andmeid leida võrdlemisi vähesel määral. 1868. a. ilmus „Eesti Postimehes" teade, et „Maria koggodose õpp. praos Willigerode nõuuks võtnud üht koggodose raamato-koggo asutada", kus peale saksakeelse oleks leidunud eestikeelsetki kirjandust. Kümme aastat hiljemini, a. 1878, teatab „Eesti Postimees": „kuida „Liivimaa kubermangu Zeitung" kuulutab, on päevapiltnik R. Sahker'ile tema palve pääle luba antud siin Tartus Oberleitneri majas Raatuse-uulits üht eesti raamatupoodi ning üüriraamatukogu asutada". Samal aastal avatigi tähendatud kogu.

1860-date aastate ümber asutas G. J. Karov oma era-laenuraamatukogu Tartus. Nagu kogu 1867. a. aruandest selgub, on see kogu sisaldanud kaunis täieliku valiku saksa-, prantsuse- ja ingliskeelset ilu-, näite-, noorsookirjandust, reisikirjeldusi ja ajaloolisi raamatuid. Kogu tarvitamine oli maksuline. Tartus asuvailt lugejailt võeti kogu tarvitamise eest 1 köite pealt $^1/_4$ aastas 1 rbl. 45 kop., $^1/_2$ a. — 2 rbl., 1 a. — 4 rbl.; 8 köite pealt vastavalt 3 rbl. 35 kop., 6 rbl. ja 9 rbl. 50 kop. Väljaspool Tartut asuvaile lugejaile olid tasunormid erisugused: näiteks võeti neilt 6 köite pealt $^1/_4$ a. 3 rbl, $^1/_2$ a. — 4 rbl. 50 kop., 1 a. — 7 rbl. Peale raamatute laenati kogust klaveri- ja laulunoote; nende üldarv ulatus 1867. a. andmeil 9000-ni. — Peale selle nimetatagu veel Justi laenuraamatukogu, mis müügi teel siirdus Kuus'e omanduseks, Kuuselt edasi läks Leppikule ja viimaselt Laasile. Laasilt omandas kogu, mis oli säilinud ainult 200 köite suuruses, ostu teel Herrmann ja avas a. 1909 oma laenuraamatukogu, mis praegugi teotseb Peterburi uulil nr. 3. 1. I. 1925 oli kogu paisunud 12 975-köiteliseks; sellest arvust moodustab 60—70% ilukirjandus ja 30—40% teadusliku sisuga teosed. Kogu on maksuline ja alalisi tarvitajaid umbes 200. — Lühemat aega on Tartus teotsenud veel Jaigi laenuraamatukogu, mis aga 1916. a. oma tegevuse lõpetas. Kõige vanem laenuraamatukogu oli aga Schnakenburgi oma, mis asus Suurel turul 2 ja oli asutatud juba 1850. a. Kogus leidus kuni 20 000 köidet saksa-, inglis-, prantsus- ja eestikeelset kirjandust. 1910.—1912. a. oli see kogu prl. Grossi omandus, kellelt ta a. 1912 läks ostu teel prl. M. Visnapuule. Viimase juhatusel eksisteerib laenuraamatukogu praegugi 3500-köitelisena, kuna prl. Gross a. 1921 asutas uue eesti- ja saksakeelse laenuraamatukogu, milles leidub 2500 köidet ilukirjandust. Maksulistest kogudest oleksid veel mainitavad vene raamatukogu, end. „Юрьевская Публичная Библіотека" ja saksa raamatukogu, mis kuulus end. „Deutscher Verein'i" omandusse.

Tartu, lk. 679